

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету «Одеська
юридична академія»

65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Н.О.Гуторової про дисертацію Маслія І.В. на тему «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально – виконавче право

Оцінка поданих І.В.Маслієм тексту дисертації, її автореферату та публікацій автора за темою дослідження дає підстави вважати, що ним було проведено ґрунтовний правовий аналіз актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані теми, а сформульовані в дослідженні висновки й пропозиції, що виносяться на захист, характеризується достатнім рівнем новизни й обґрунтованості.

Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що автор у цілому досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому й методологічному рівні. Цей загальний висновок підтверджується за основними критеріями, які покладаються в основу оцінки кандидатської дисертації.

Актуальність теми дослідження не викликає сумніву, оскільки криміналізація економіки, рівень якої є вкрай високим, являє собою суттєві загрози існуванню України як держави, стає на перешкоді розвитку ринкових економічних відносин, унеможливорює виконання державою своїх функцій, у тому числі щодо забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки, соціального захисту населення тощо. Сучасний стан криміналізації економіки у поєднанні з майже тотальною корупцією є несумісним зі створенням в Україні демократичної, соціальної, правової держави.

За таких умов вкрай важливим є не лише дослідження причин, умов та сучасного стану злочинності у сфері економіки, а й розробка дієвих механізмів протидії цьому ганебному явищу. Нажаль, на сучасному етапі доводиться констатувати слабкість державних органів, які повинні протидіяти злочинній економічній діяльності, недосконалість правової бази в цій сфері, що у поєднанні з низьким рівнем підготовки кадрів та їх значною корумпованістю призводить до подальшого розширення цих негативних явищ. За оцінками експертів майже половина економіки України знаходиться «в тіні», спостерігається значний відтік капіталів за межі України, натомість інвестування коштів в українську економіку лишається вкрай недостатнім.

Питання протидії злочинності у сфері економіки були предметом багатьох досліджень, які здійснювались у межах юридичних та економічних наук, але переважно ці дослідження були присвячені питанням забезпечення економічної безпеки, детінізації економічних відносин, кримінологічній та кримінально-правовій характеристиці як економічної злочинності в цілому, так і окремих її видів. Але при цьому питання організаційного забезпечення протидії криміналізації економіки в аспекти створення єдиної, цілісної системи взаємопов'язаних між собою державних органів, тобто інституційного механізму протидії економічній злочинності, як окремий науковий напрямок кримінологічних досліджень, до цього часу на дисертаційному рівні не розглядались. Зважаючи на це дисертаційне дослідження Маслія І.В. на тему «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження» є необхідним і своєчасним.

Отже, актуальність цієї дисертації зумовлена як реально існуючими суспільними потребами в створенні дієвого інституційного механізму протидії економічній злочинності, так і незадовільним станом наукової розробки цієї проблеми.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що дисертація є першим в українській кримінологічній науці дослідженням інституційного механізму протидії криміналізації економіки.

Заслугує на підтримку визначення дисертантом інституційного механізму протидії криміналізації економіки як системи державних органів зі спеціальними та загально-соціальними функціями, що знаходяться в організаційно-правовій та інформаційній взаємодії та координації з метою зниження інтенсивності процесів криміналізації економіки, нейтралізації детермінаційних факторів цих процесів та обмеження їх негативного впливу на рівень соціально-економічного розвитку держави, її фінансову та економічну безпеку.

Переконливим є обґрунтування наявності діалектичного зв'язку між дисфункціями легальних (юридично формалізованих) економічних інститутів та злочинною діяльністю в сфері економіки, що потребує удосконалення кримінологічної політики в сфері детінізації та декриміналізації економіки, організації взаємодії державних контрольно-наглядових, регуляторних органів у сфері економіки та правоохоронних органів.

Слід погодитись з пропозицією щодо необхідності передачі функції здійснення оперативної координації протидії економічній злочинності Міністерству внутрішніх справ України.

Цілком слушним є і висновок про те, що економічні злочини мають інституційну природу, а їх кількість у загальній структурі злочинності відображає лише активність або результативність діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та документування окремих видів зазначених злочинних проявів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації І.В.Маслія, визначається тим, що вони підтверджені певними науковими доказами, емпіричними фактами, а тому є достатньо є переконливими.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, не розроблені в науці, перспективні для дослідження.

Звертає на себе увагу достатня джерельна база, яку утворюють 256 робіт з кримінології, кримінального права, економіки, соціології, теорії та історії держави і права тощо, нормативні акти України, проекти нормативно-правових актів та матеріали щодо їх обговорення тощо. При цьому літературні джерела використовувалися автором критично, а в разі потреби ним ведеться аргументована полеміка з достатнім обґрунтуванням власної позиції. Емпіричну базу дослідження становить комплекс даних практичного характеру, джерелами яких є: статистичні показники стану економічної злочинності та окремих злочинів у сфері економіки в Україні за 2005-2015 роки, отримані з офіційних джерел (звітність Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України) та альтернативних джерел (результати опитувань РwC); вибірковий контент-аналіз вироків у кримінальних справах (провадженнях), ухвалених судами України щодо окремих економічних злочинів; аналіз даних Державної служби статистики щодо окремих показників соціально-економічного становища України. У сукупності використання зазначених науково-теоретичних, нормативних і емпіричних даних дало підставу для аналізу і репрезентативних висновків щодо проблематики дослідження. Ці відомості систематизовані, узагальнені і наведені в якості таблиць, схем і діаграм в тексті роботи, а також у додатках до роботи, результати такого аналізу та узагальнення широко використовуються при аргументації власної позиції автора з питань, які досліджуються.

Метою роботи дисертант визначив обґрунтування концепції протидії криміналізації економіки з використанням методології інституціоналізму, аналіз сучасного інституційного механізму протидії тіньовій і злочинній діяльності в економічній сфері та надання пропозицій щодо його удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішувалися такі завдання: визначити стан наукової розробленості проблеми протидії криміналізації економіки; з'ясувати можливості та переваги використання методології інституціоналізму у вивченні криміналізації економіки; виявити кримінологічні

особливості детермінації економічної злочинності в інституціональному аспекті; визначити поняття та дослідити зміст інституційного механізму протидії криміналізації економіки; надати кримінологічну та інституційно-правову характеристику економічної злочинності; надати характеристику злочинності у фінансовому секторі економіки, організованих форм злочинної діяльності та корупційної злочинності у сфері економіки; систематизувати та окреслити функції державних спеціалізованих суб'єктів (інституцій) протидії криміналізації економічних відносин в Україні; оцінити інституційно-правове забезпечення антикорупційних заходів протидії криміналізації економіки; вивчити стан та надати пропозиції щодо удосконалення правового та інформаційного забезпечення взаємодії та координації діяльності суб'єктів протидії економічній злочинності.

Слід визнати, що в такому формулюванні мета й завдання визначені достатньо вдало. Вказана мета, як показує вивчення роботи, досягнута, а поставлені задачі виконані.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням комплексу методів наукового пошуку, які можна визнати традиційними і надійно апробованими в працях такого роду. Використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ і процесів, пов'язаних із криміналізацією економіки та налагодженням інституційного механізму протидії. Використання діалектичного методу в поєднанні з інституціональним дозволило розкрити зв'язок легальних (формальних) та тіньових/кримінальних (неформальних) інститутів економічної діяльності (розділи 1, 2). Історичний метод дозволив прослідкувати еволюцію поглядів на зміст та елементи криміналізації економіки, що відбуваються паралельно з трансформацією господарських відносин та їх правового регулювання (п.п. 1.1, 1.2, 1.4). Для оцінки кількісного та якісного аналізу показників злочинності у сфері економіки та фінансового сектору, а також результативності діяльності окремих спеціалізованих у сфері протидії суб'єктів були використані

соціологічний та статистичний методи (п.п. 2.1, 2.2, 3.1). Системний підхід дав можливість розглядати системно-структурні зв'язки між різними державними органами, що здійснюють контрольно-регулятивні та правоохоронні функції у сфері протидії економічній злочинності та є частиною інституційного механізму (п.п. 3.1, 3.2). За допомогою компаративістського та формально-догматичного методів здійснено кримінологічний аналіз окремих інституційних проявів організованої та корупційної злочинності у сфері економіки, встановлено детермінанти криміналізації економіки, проаналізовано правові норми, визначено заходи інформаційно-аналітичного характеру (пп. 1.3, 2.3, 2.4, 3.3).

Вдало обрана методологія дослідження є одним з підтверджень достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених в дисертації.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження викладені у дванадцяти публікаціях, вісім з яких – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одна – наукова стаття у зарубіжному періодичному виданні, три – тези доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах. В сукупності з авторефератом ці публікації достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють ознайомитися із ними науковій громадськості.

Важливим аспектом проведеної І.В.Маслієм роботи є *апробація результатів його наукового дослідження*. Основні результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України» (м. Кіровоград, 5-6 листопада 2009 р.); науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку державності та протидії злочинності», присвяченій 10-ій річниці заснування Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС (м. Кіровоград, 5-6 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Напрями

вдосконалення протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності» (м. Ірпінь, 2-3 грудня 2011 р.); науково-практичному семінарі «Особливості правозахисної та представницької діяльності прокурорів у сфері земельних правовідносин» (м. Вінниця, 25 жовтня 2013 р.); навчально-методичному семінарі «Застосування представницьких повноважень прокурора з урахуванням нового Закону України «Про прокуратуру» (м. Вінниця, 24 грудня 2014 р.).

Структура дисертації узгоджується з об'єктом і предметом дослідження, відповідає його меті й завданням. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Погоджуючись із загальною концепцією дисертації І.В.Маслія, констатує правильність і важливість тих конкретних наукових положень, які виносяться ним на захист, звернемо увагу і на **окремі дискусійні аспекти цієї роботи.**

1. В роботі недостатньо уваги приділено аналізу інституційних механізмів протидії економічній злочинності, які створені, функціонують і є ефективними в країнах, що на етапі трансформації не допустили тотальної криміналізації економіки (наприклад, Польща, країни Прибалтики) або досягли значних успіхів в подоланні цього негативного явища (наприклад, Сінгапур, Грузія).

2. Дисертант, цілком слушно обґрунтовуючи наявність діалектичного зв'язку між дисфункціями легальних економічних інститутів та злочинною діяльністю в сфері економіки, не виокремлює та докладно не аналізує заходи щодо запобігання криміналізації політичної влади через систему фінансування політичних партій за рахунок доходів від тіньової економічної діяльності. Не викликає сумнівів, що використання коштів, здобутих злочинним шляхом, на фінансування певних політичних проектів з метою подальшого контролювання органів державної влади і місцевого самоврядування створює значно більшу небезпеку, ніж корумпований вплив на окремих працівників органів, що мають запобігати злочинності у сфері економіки.

3. Констатуючи вкрай високий рівень тіньової економіки та його нерозривний зв'язок з корупцією, в роботі окремо не розглядаються питання створення і функціонування дієвих державних інституцій, які повинні забезпечити державний контроль за відповідністю реальних розходів службових осіб рівню їх легальних доходів.

4. В роботі майже не приділяється увага недосконалості норм кримінального права, за допомогою яких відповідні органи мають здійснювати протидію криміналізації економіки. Йдеться, зокрема, про обмеження застосування спеціальної конфіскації майна в повному обсязі лише окремими злочинами, передбаченими розділом ХУП Особливої частини КК, обґрунтованості декриміналізації значної кількості діянь у сфері економіки через виключення певних норм з кримінального законодавства (наприклад, контрабанди товарів, які не вилучені із вільного цивільного обігу), не завжди обґрунтованого розміру шкоди, за наявності якого настає кримінальна відповідальність (зокрема, щодо ухилення від оподаткування) тощо.

5. У додатках до роботи бажано було б розмістити акти впровадження результатів наукового дослідження в навчальний процес, наукову, правозастосовну або правотворчу діяльність.

Але наявність вказаних недоліків та окремих спірних положень не знижує достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених в рецензованій дисертації.

Таким чином, належна обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій забезпечена широкою джерельною базою проведеного дослідження, опрацюванням значної кількості емпіричних матеріалів, використанням різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених проблем, достатньою апробацією отриманих результатів, а також тим, що до однакових висновків приводить аналіз різних аспектів досліджуваної проблематики.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовчої та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання. Висновки здобувача щодо значущості його праці для науки і практики видаються правомірними.

Дисертаційне дослідження І.В.Маслія містить результати, які в сукупності вирішують наукове завдання, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань, пов'язаних зі створенням і ефективним функціонуванням інституційного механізму протидії криміналізації економіки. Викладені в ньому наукові положення заповнюють ряд прогалин, які існували в науці кримінального права, можуть послужити основою для проведення подальших досліджень, вдосконалення практики правозастосування, юридичної освіти. Таким чином, найбільш важливі теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані у: науково-дослідницькій роботі – для подальшого вивчення проблем, пов'язаних із тіньовими та кримінальними процесами економічної спрямованості, та розробки теоретичних основ протидії криміналізації економіки; правотворчості – для розробки державних програм протидії злочинності, удосконалення регулювання економічної діяльності в напрямку нейтралізації криміногенних ризиків; правозастосуванні – для удосконалення діяльності контролюючих і правоохоронних органів щодо виявлення та документування злочинів у економічній сфері, усунення причин тінізації економічної сфери та протидії економічним злочинам, а також міжвідомчої та інформаційної співпраці; навчальному процесі – при викладанні нормативного «Кримінологія», спеціального курсу «Кримінологічні основи забезпечення економічної безпеки», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, практикумів із зазначених дисциплін.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні результати та положення дослідження. Дисертацію та автореферат

оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України, викладено правильною українською мовою, науковим стилем.

Загальний висновок. На підставі викладеного можна вважати, що дисертація «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне завдання, важливе для науки кримінального права. За своєю актуальністю, ступенем наукової новизни, рівнем теоретичного й практичного значення робота повністю відповідає паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та вимогам щодо присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, а її автор – Маслій Ігор Володимирович, – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Н.О. Гуторова